

HOGY ÍZLIK A HATALOM

(VI. folytatás)

LADISLAV MNAČKO

XII.

Frankot mozijeggyel várta a felesége. A színházak és a mozik játszottak. A színházban csak háromnapos műsorváltozás volt, ezalatt komolyabb darabokat mutattak be. Meghalt az államférfi, de nem hirdették ki a nemzeti gyászt.

Frank sajnálta, hogy nem tehet az asszony kedvére. Már régen nem voltak sehol együtt. De még volt valami elintéznivalója, valami, amit még útközben elhatározott.

— Máskor, Pavlinka. Ma még valami dolgom van.

— Soha sincs számomra idő . . . — hányta szemére az asszony.

Magához szorította. Ha magához szorította, azzal mindig megnyugtatta az asszonyt. Igaza van, elhanyagolja, és némelykor nem is a szűkség diktálja ezt. De most se tudott mást mondani, mint általában: Riporterhez mentél feleségül.

Csak ne igyál sokat . . ., kérelték az asszony szemei, amikor felállt, hogy indul.

A házat hamar megtalálta. Óreg épület, minden pillanatban összedőlhet. Nem volt csengő, ököllel kellett dörömbölnie.

Margit nyitott ajtót.

— Szervusz, Gita . . . — köszöntötte, mintha csak tegnap látták volna egymást utoljára.

Az asszonyon látszott, hogy örül. Meg is mondta.

— Szép tőled, hogy eljöttél.

— Nem tudtam, hogy itt laktok. Előbb is eljöttem volna.

Miért hazudok? korholta magát gondolatban. „Azért jöttem, mert meghalt. Amíg élt, nem volt értelme, hogy idejárjak.”

A lakás aszfalt- és penészszagtól bűzlött, bár ez a két szag nemigen jár együtt. Margit észrevette, hogy Frank a levegőbe szimatol.

— A lakások, hiszen tudod, hogy van ez . . . — sóhajtotta. És hogy Frank ne értse félre, még hozzátette:

— Tőle nem akartam semmit. Martin sem, azok után, ahogy vele szemben viselkedett.

Leültette Frankot a lakhelyéül is szolgáló konyhában. Valami régi-régi emlék fogta őket körül, egy kisvárosi konyha emléke, amelyben együtt nőttek fel. Egy tiszta, mindig felsikált konyha emléke, kivarrott holland malmok mintáival, vagy kivarrott jó tanácsokkal: Akármilyen

kedves vendég, három napig untig elég... Hogyha vizet inna mindig az én párom, nem siratnám én se soha a lányságom...

Margit nem változott. Itt minden úgy van, ahogy volt. Megbízható, kemény, egyszerű. Talán ezért is hagyta faképnél. Nem volt elég reprezentatív tartozéka a karrierjének.

A szomszédos szobából Martin jött ki egy fiatalasszonnal.

— Előbb jöttem, mint gondoltad volna...

Margit váratlanul elsírta magát.

— Mit sírsz már megint, mama? — korholta a fia. — Ne sírj. Már két napja állandóan sír...

Eh, te tagbaszakadt legényke, mit komédiázol itt Frank előtt?

A fiatalasszony tapintatosan távozott. Nem akart útban lenni. Frank vodkás üveget tett az asztalra. Útközben vette.

— Remélem nem veted meg, Martin.

— Még mit nem... — mosolyodott el az aszfaltozó.

Ültek és mindenféléről beszéltek, csak hogy az ne kerüljön szóba, amire mindhárman gondoltak. Martin nemsokára aludni ment, az aszfaltozók korán kelnek. Frank még maradt, éjjelig ültek Margittal. Mindenfelét felidéztek, amit együtt átéltek, csak a halott nem került szóba. Csak amikor Frank már búcsúzott, akkor jegyezte meg Margit.

— Senki se akadt, aki a szemét lecsukja. Mindenkit elkergetett magától. Még én se emlékezhetem jó szívvel rá. Nem magam miatt. Az már régen elmúlt, és nem is rovom fel neki. Nem tarthatsz meg egy férfit, ha elveszíti az eszét. De azt, hogy a saját fiát, mint egy tetves kutyát, kikergette a házából...

— Nem tehetett jobbat Martinnak, Gitka. Ez a fiú másfajta, nem arra az életre való volt. Az a fontos, hogy megtalálta saját magát. És téged. Valaha elvette tőled, de most a te fiad. Ma este jó érzés volt benneteket együtt látni. Különben egész nap csak csúnya dolgokat hallgattam.

— Mondd, mi történt velünk tulajdonképpen? Gondoltad volna valamikor, hogy mindez így végződik?

— Nem. De ezt a hatalom csinálja, Gitka. Felkészületlenül talált bennünket, nem tudtuk, s mindmáig még nem tanultuk meg, hogyan kell vele bánni.

— En nem tudtam úgy élni, ahogy tőlem megkívánta. Mindig szegyenkeztem. Minek kellett volna nekem cselédlány? Hogy fért ez össze azzal, amiért harcoltunk? Nem akartam semmi olyat, ami másoknak nem lehet. Úgy éreztem mindig, hogy valamit elárulok. Mert miben különböztünk tulajdonképpen az azelőtti uraktól? Bőségben éltünk akkor, amikor a többiek jegyre kapták az élelmet. Nem tudtam az emberek szemébe nézni, mindig úgy éreztem, hogy valamit számon kérnek tőlem. Amikor azzal állított be, hogy válik, nagyon fájt, de most már örülök neki. Ez öreg ház, poros és penészes, de jobban érzem itt magam.

— Megnézted?

— Nem. És nem is megyek. Számomra már régen meghalt. Alighanem túlságosan is szerettem valamikor, és most már nem tudnám megnézni, hogy milyen volt valójában. Az, aki tőlem elment, már nem ő volt, hanem egy idegen ember.

Frank még emlékszik rá, hogy amikor a börtönből elengedték, ez a halott milyen levelet bízott rá:

— Vigyázz Margitra. Gondoskodj arról, hogy semmiben ne szenvedjen hiányt. S vigyázzon a fiúra. Ő már szebb világban fog élni...

Akkor még a fia jövőjére gondolt, akit nem is látott. Amikor Martin megszületett, ő már a börtönben ült. Margitot még a gyerekekkel sem engedték, hogy meglátogassa. És amikor végre őt is elengedték és mindketten a hegyekbe készültek, ezt mondta Margitnak:

— Most mi fogjuk ütni őket. Te vigyázz a fiúra. A fiúkra vigyázni, ez is harc. Miért is harcolnánk máskülönben?

Ezzel beszélte le, amikor vele akart menni. Az asszonyokat ott sem mire sem lehet használni, a háború a férfiak dolga.

Margit engedett. Mindig engedett. Akkoriban mindenki engedett neki. A hegyekben voltak nők is, és nagyon hasznosak voltak. Mindent kibírtak, még többet is, mint a kemény férfiak.

Ma ez a halott mindkettőjük számára idegen, és idegen másoknak is. De Frank és Margit még ismerték őt más időkből is. Kiskorától kezdve a harc volt az osztályrésze. Az elkeseredett csendőrök, akik nem tudtak mit kezdeni vele, nemegyszer félholtra verték. A kisváros félnék polgárai rettegtek tőle. Megérezték, hogy ha a fenyegető forradalomnak ilyen kiváló tartaléka van, az nem utópisztikus álom, hanem fenyegető dörömbölés a történelem kapuján.

Sztrájkokat szervezett. Lázította a téren összegyűlt népet. Megvásárolni, elhallgattatni, diszkreditálni akarták. Gyűlölték, de tisztelték is. Mindenütt ott volt, ahol férfi kellett a gáton. Amikor a nagy európai megszárlás befejeződött, oda küldték mindig, ahol égett. A megújítandó vasúthálózat kormánybiztosa volt. A különleges bíróságok ülnöke volt. Volt teljhatalmú állami felvásárló. Akkoriban csak egy-egy órára ugrott haza, a különféle tisztségek minden idejét elrabolták.

Mi haszna volt belőle? A sok nemalvástól fekete karikák gyűltek a szeme alá, és megkétszereződött ellenségeinek a táborá.

Új karrierjét a forradalmi munkásorség parancsnokaként kezdte. Kisöpörte az állami hivatalokat, igazgatóságokat, bankokat, kisöpörte a reakciót, rávilágított minden olyan disznóságra, amely különben homályban maradt volna. Szótára akkor az igazi hadvezér szótára volt: csata, ütközet, elsöprö támadás, körülkerítés, elfoglalt hadállások, sáncok, szétverni, szétverni ripittyára...

Frank egyszer Maxim három filmjének egyik ünnepélyes bemutatóján vett részt vele. Annál a jelenetnél, amikor Lenin az írástudatlan munkást a cári bank vezetésével bízza meg, Frank barátja nagyot füttyentett a lelkesedéstől. S aztán sokszor vissza is tért ehhez a jelenethez, mindig, amikor „a vörös doktorokat” szidta. Ezek fékezik a munkásosztály emelkedését. Ezek akadályozzák meg, hogy munkáskáderekre bízzák a vezető tisztségeket.

Azok közül való volt, akik a párton belül is megtalálták az ellenséget. A pártba mindenféle elhajlók, karrieristák, értelmiségiek, puhányok, ágensek fészkelődtek be. Ki velük! Mielőtt még nem pusztítják el a forradalmat.

Tisztogatott. Tisztogatott és tisztogatott. Bevált. Elküldték, tisztítsa meg az összedisznólkodott kerületet. Azt követelték tőle, legyen határozott, állhatatos, kemény és megvesztegethetetlen. És mentes minden szentimentalizmustól: Ne félj a kemény tettektől, és ne feledd, hogy ahol erdőt vágnak, ott forgács is repül. A forgácsokért senki se fog téged felelősségre vonni.

Vágta az erdőt. Repültek a forgácsok. Végigvágott a kerületen, magasabb tisztségbe hívták. Alulról vágta magát felfelé. Elfűrészelte a doktori kabinet alatt a fát. Már akkor arra gondolt, hogy egyszer egy nem doktori kabinet élére kerülhet, ahol azzal dicsekedhet, hogy egyetlenegy munkatársának sincs akadémiai titulusa?

Az erdő természetesen könnyen kivágható, de új igen lassan nő utána. Talán az volt a tragédiája, hogy egyszeriben a saját irtásán találta magát? A megdühödött favágónak nem akadt mibe vágnia a fejszéjét. Az óriásfák lehulltak, s már egyikük törzse sem takarta el a napot. Maga meredezett a magasba, egyetlen óriásfaként. A nagyokat kivágta. Ez annyit jelent, az óriásfákat ki lehet vágni. Ő is óriásfa. Tehát őt is ki lehet vágni. Talán itt kezdődött nála a törés, személyiségének átalakulása. Mit tudtak terveiről, céljáról és küldetéséről azok, akiket segített eltávolítani? Mosolyogtak rá, és ő is mosolygott rájuk. Kezet nyújtottak egymásnak, és kölcsönösen anekdotákat meséltek... Szívélyesen mulatoztak, de a következő nap már arról az árulásról mennydörgött, amelyet tegnapi ivótársa követett el. Mosoly. Szívélyes kézrázás, mint az osztályharc taktikus kelléke. Az osztályharcé? Igen, szerinte akkor osztályharc volt. De mi változott azóta? Találkozik néhány emberrel, rámosolyognak, ő is rájuk mosolyog, szívélyesen kezet ráznak, és anekdotákat mesélnek egymásnak. Csakhogy most ő az óriásfa, és jól oda kell hallgatnia, és jól kell figyelnie, honnan villan elő a kontrarevolúció szekerceéle. Kinek lehet hinni? Ki az, aki még igaz ember? Húséges, aki még soha meg nem ingott. Ő soha meg nem ingott, ő húséges. Magáról tudja, de kiről még? Hinni csak a húségeseknek lehet. Ő hú volt. Hitt tehát magában. Végül már csak magában hitt. Egyetlen hú, egyetlen és utolsó óriásfa a szerterepkedő forgácsok között.

Az ajtóban Margit még egyszer Frankhoz fordult:

— Semmit se sajnálok. Boldog voltam. Talán ez a legtöbb, amit az ember elmondhat magáról. És örülök neki, hogy elhagyott. Nem bírtam volna nézni, ahogy a szemem előtt elindul a lejtőn. Az már a lejtő volt, amikor azzal a festett hajú nővel kikezdett. Mindent megtettem, hogy jobb belátásra bírjam, de ő mindig keresztülvitte a saját akaratát...

XIII.

Frank kiment a fagyos éjszakába. Óvatosan kellett lépkednie, a fákra fagyott a köd, és a járdán tükörsíma csúszkálók képződtek a jégből. Franknak még mindig a Margittal való találkozással volt tele a feje. Nem akart még lefeküdni. Amikor egy borozó előtt ment el, eszébe jutott, hogy itt már régen nem járt. Visszafordult. Talán még mindig Licka áll a pultnál?

Licka állt még mindig a pultnál. A borozó azóta, hogy nem járt itt, sivárrá és megkopottá vált. Valamikor exkluzív borozó volt. Licka is exkluzív volt. Öregednek a tárgyak, elhasználódnak az emberek is. A szeparék huzatai összezsírozódtak, kiszakadtak, a mennyezetre az átszivárgott víz az absztrakció törvényének megfelelő, piszkossárga festményeket pingált. De mitől és miféle foltok rajzolódtak Licka valaha hófehér testére?

Frank nem ment mindjárt a bárpulthoz. Megállt a helység közepén, és körülnézett. Nagybőrra kongott az ürességtől. Néhány prostituált üldögélt a bárban, alighanem hiába várva a maguk kövér palijára. A sarokban egy bőrkabátos vagány ült, s egy nem valami csábító nősze mélyt szorongatott. A cigányok ugyanazok voltak, de amióta nem járt itt, ők is igen megöregedtek.

A hosszú oldalfalat valamikor gyönyörű, hatalmas méretű olajfestmény díszítette. Azúrkék tenger. Fehér Manhattan. A bár is így hívták valaha. A szabadságszobor, amelyhez egy fehér luxusgőzös közeledik. A gőzösön egy dióbarnára sült, nemes arcélú férfi gyönyörű nőt csábítgat. Csak a festék sok százezer koronába kerülhetett ezen a monumentális művön.

A kíméletlen idő ezt a szuperműalkotást is kikezdte. A füstös környezetben az azúrkék ég megszurkült, s a fehér Manhattan mintha csak a városi bérházak példáját követné, megsárgult és megkopott. Több helyen is lekopott róla a festék. A gyönyörű nő esti toalettjét és a délceg csábító fehér ingét összepiszkította valami dühöngő. Alighanem vörös borral telt poharát vágta hozzájuk.

A valaha exkluzív éjszakai üzem magánkézből köztulajdonba került. Egy időre villamossági kellékek raktára lett. Később a köztulajdon atyáinak agyában is felvillant, hogy a forradalom nem jelentheti mindennek a végét, az élet megy tovább, és hogy a bort és a pálinkát jól lehet forgalmaztatni. A Manhattan bár Dukla borozónak keresztelték. A vendéglátóipar új gazdáinak sok fejtörést okozott a borozó díszítése. Mit lehet vele kezdeni? Ilyen gyönyörű festmény, ekkora művészet, de ez a perfid Manhattan minden rossznak a szimbóluma, elront mindent. Valaki azt javasolta, hogy a szabadságszoborra odafesthetnének egy felakasztott négert. De ezt már a többiek is sokallták. De hát akkor mihez lehet kezdeni? Úgy döntöttek, hogy művészet ide, művészet oda, a festményt le kell venni. Végül is a tenger megmaradhatna, a hajó is, a hajón legfeljebb át kellene festeni a zászlót, a csábító montőr ruhába lehetne bújtatni, és a szép hölgyhöz illene a népviselet... Valamit kétségtelenül kell ezzel csinálni, egy új festmény egyáltalán nem kerülhetett szóba, a harmatos mezőn táncoló meztelen lábakért a mai festők ugyanis horribilis pénzeket kérnek. Méret szerint. S az eredeti festmény valóban óriás méretű volt.

Valakinek aztán ragyogó ötlete támadt, hogyan lehetne ezt a gyönyörű festményt, ezt a ragyogó művészetet megmenteni. Nemcsak megmenthetnék, hanem agitációs célokra is felhasználhatnák. Aznap, amikor a borozót megnyitották, az enyhén hullámozó kék színű tengeren ez a felirat ragyogott:

„Vén siberek itt hajdanán
osztokodtak a valután.”

Így mentették meg Manhattant, így figyelmeztették mindazokat, akik beléptek, hogy azelőtt egészen más vendégek jártak ide, és csak a munkásosztály győzelme nyitott ajtót mindenki számára ebbe a borozóba.

Frank sajnálkozva állapította meg, hogy a feliratot már nem találja. Ki tudja, meddig tart még, amíg a Dukla borozót újból Manhattan bárrá keresztelik vissza? És mivel az egész helység már nagyon is újításra szorul, esetleg a festményt is restaurálják majd, hogy ismét eredeti, tiszta színeiben ragyogjon. A festményt természetesen lehet reno-

válni. Lickát nem. Frank Licka kedvéért járt ide. Lickát már nem renoválja senki.

Licka még mindig a bárpultnál áll. Valaha üde arcát egészségtelen, szürke szín lepte be. A foglalkozás színe. Álla alatt zsíros toka nőtt, annyiszor megcsodált, gömbölyű csipője elformátlanodott. Amikor a bárpult mögül a konyhába távozott, Frank azt is észrevette, hogy viszszeretek vannak a lábán. Az ezeregy éjszaka meséjének vége.

Ibolya színű szemei sem voltak már annyira ibolyák. Csak a haja. Fekete, hollófekete haja maradt a régi. Lehet, hogy festi. De legalább nem szőkére. És még valami megmaradt...

— Még mindig szépek, Licka...

Elmosolyodott mint mindig, ha Frank a bárpulthoz ült és éhes szemét kidomborodó kebleire meresztette. Mindig azzal fenyegetőzött, hogy egyszer majd megmutatja.

Elmosolyodott. — Még mindig az a régi hízelgő vagy... De már ez sem az a régi. Téves kapcsolat, kár a szóért... Most is a szokottat?

— A szokottat. Csak egy fél citromot tegyen a vodkámba.

— Szóval citromot? Maga is öregszik.

— Az még hagyján. Rosszabb, hogy maga is.

— Ilyen élet mellett...

Milyen szép volt... gondolta Frank. Valami olyasmi volt benne, amiről azt mondják, ördög bujt belé. Az egész éjjeli város attrakciója volt. Búcsújáróként jártak ide szobrászok, költők, katonatisztek, itták a pultnál a rumot, és szemükkel Licka szemét, Licka arcát, Licka haját nyelték magukba. Frank is. Elég sokáig tartott. Érte mindent megtett volna. Egyszer meg is mondta.

— Maga nagyon kedves — mosolyodott el —, de ez nem megy. Nekem így jobb. Nem szeretem a flörtöt és a felemás dolgokat.

Frank nem adta fel a harcot. Kitartóan udvarolt. Úgy járt, mint egy holdkóros. A legképtelenebb pillanatokban akarta levetkőztetni gondolatban. Más asszonyokhoz hasonlította, olyanokhoz, akiket ismert, akikkel találkozott. De mind alulmaradtak az összehasonlításban. A nő ellenkezése jóformán a kétségbeesés szélére kergette. Ezt meg is mondta neki.

— Szegénykém... — simogatta meg a kezét — ha a maga élete attól függ, hogy alszik-e velem, vagy nem, nem akarom, hogy a lelkiismeretemen száradjon.

Frankot nagyon sértette, hogy a nő kineveti. Azzal az elhatározással vált el tőle, hogy látni sem akarja többé. Persze könnyű ezt mondani, ha az ember dühös. Frankot nemegyszer az éjszaka közepén fogta el valami nyugtalanság, felkelt, felöltözködött, bement a városba, föl-alá sétált a borozó előtt, valami befelé húzta, valami akadályozta, hogy belépjen, nem lépett be, kibírta, nem lépett be, lemarházza magát, Lickát mindenféle nőszemélynek nevezte, aki csak játszik velük, ringyó, játszik vele és a többiekkel is, lehet, hogy perverz, lehet, hogy frigid, lehet, hogy leszbikus, kineveti őt, meg akarja alázni... Bizonyára van valami pasasa, aki kitartja, abból a pénzből öltözködik, amivel alkoholtól elbódult diákok, művészek, mérnökök tömnek, akik testének szépségein akarják legeltetni szemüket.

Nem ment be. Sokáig kibírta, egy hónapig, lehet, hogy tovább is, és talán soha se ment volna be.

Egyik nap telefonhoz hívta a kollégája. Frank közömbösen vette ke-

zébe a kagylót, de a drót másik végén Licka volt, s ez a hang, az ő hangja meghívást suttogott:

— Frank ha van ideje és kedve, jöjjön hozzám egy whiskyre.

Frank nagy nehezen kinyögte, hogy jön, a kollégának azt mondta, sürgős dolga akad, nem is ment, kifutott, igen, ez a helyes kifejezés, kifutott az utcára. Aztán vagy négyszer körbejárta azt az épülettömböt, ahol a nő lakott, nehogy azt higgye, hogy az első hívásra úgy rohan oda, mint egy kiskutyta.

Maga mellé ültette a széles heverőre, ittak, megfogta a kezét és azt mondta: — Frank, kedvesem, hiányzik nekem, tudom, hogy ez gyötrelmes dolog, de mit lehet tenni, az élet már ilyen összetett, mindig valami összehogozódik, mindig valami kibogozódik, maga nagyon kedves, Frank, szeretem magát, nem lenne egyáltalában nehéz lefeküdni magával, nem olyan nehéz dolog az, már kipróbáltam, néha igazán semmisség, einmal ist keinnal, Frank egy nőnek száz szeretője is lehet és szűzként kezdheti újra, de én nem tudok felületesen élni, Frank, úgy szeretkezni, amikor az sem nekem, sem annak a másiknak nem nyújt semmit, annak mi értelme van, ha már, akkor égni akarok, éjjel, az éjszaka mélyében, az én bőröm nem tűri a nappali fényt, nappal én nem vagyok rá képes és az én éjjeleim, csak egy ünnepi éjjelem van... Kedden, amikor a bár be van zárva... Akarja ezt az éjjelt? Akarná ezt? Kedden héttől éjfélig, s utána haza kellene mennie, évente ötvenkét keddi napon? Én nem, én ezt nem tudom csinálni és mást nem tehetek. Sajnálom azokat a férfiakat, akik kitartóan ülnek a pult mellett, bámulnak rám, kedves dolgokat mondanak nekem, várnak, haragszanak, különösen olyankor, ha másokkal kell foglalkoznom, próbálják leplezni, hogy mennyire ízlik nekik az alkohol, de valójában csak arra várnak, hogy hatást tudjanak gyakorolni rám, hogy ne tudjak ellentállni és velük menjek... És fél négykor a pulthoz lép a főpincér, és határozott hangon kijelenti: Záróra van uraim, zárunk... És én aztán még egy-két órát buta papirosok felett ülök, és minden egyes grammot, amit egyszer már leírtam, még egyszer le kell írnom, minden egyes adagot külön-külön, és üresen, fáradtan, letörtén indulok öt óraker hazafelé, néha fél hat is van, mire hazaérek, és nincs más gondolatom, mint aludni, aludni egészen az ítélet napjáig... Múltkoriban a legkitartóbb rajongóm autóval várt rám a bár előtt, mit tehettem, hazavittem magamhoz, és amint lefeküdt, elaludt. És én nagyon örültem neki, hogy elaludt. Belőlem nincs senkinek semmije Frank. Csak ezt akartam magának mondani.

— De így nem lehet élni! Maga nem élhet így, Licka!

— Miért? Mit tehetek ellene?

— Kereshetne például... — a nő gúnyos pillantása Frank torkára forrasztotta a szót.

— Mit tehetnék ellene? Kereshetnék más foglalkozást, nappali foglalkozást, ugye? Ezt megtehetném, és maga gondoskodna rólam. Mindenki arról beszél, hogy gondoskodna rólam, olyanok is akadnak, akik házasságot ígérnek, esküdüznek, hogy a feleségük teljesen közömbös számukra, siránkoznak, hogy a házasságuk tévedés volt, szegényeket senki se érti meg, az egész világ becsapta őket, egyikük-másikuk úgy tud panaszkodni, hogy engem is elszomorít, könnyekre készítenet... csak-hogy én már azt a nagy, azt az igazi szerelmet átéltem. Mennyit bírt ki? Egy évet? És mennyit bírt ki az a másik? Az az örökidőkre szóló,

az a végtelen? Egy fél évet. Az egyik itt esküdözött, ezen a heverőn, elviszlek a tengerre, eltöltünk egy szép hetet... Többet nem is mutatkozott, nem is vártam, hogy mutatkozzon, az a kis mérnököske azon az éjszakán egyhónapi fizetését verte el. Én már mindazt tudom, amit egy férfi egy nőnek mondhat, amit a férfiak általában a nőknek mondanak. Maga kedves ember, Frank, magát szeretem, nem is tudom, miért, hiszen semmivel sem különbözik a többiektől, de magával jól érzem magam, és bántana, ha megharagítottam volna. Valahogy hiányzott nekem. Ezért hívtam...

Frankot különös szomorúság fogta el. Világfájdalom. Igaza van. Így van. Megmondhatná neki: Licka, nem élhetek maga nélkül, mindent megteszek, gondoskodni fogok magáról, elhagyom a feleségemet, de a nő már megelőzte, s hiába fog fogadkozni, hiába akarja majd meggyőzni, hogy ezzel a gondolattal már régóta foglalkozik, ezt is hallotta már ez az asszony, valakitől már bizonyosan hallotta.

Mintha egészen messziről hallatszana a hangja: Lefeküdni valakivel nem nehéz dolog, és nincsen benne semmi különös, Frank, de néha sokkal nagyobb dolog nem lefeküdni.

Frank az asszonnyal szembeni karosszékbe ült át. Valami új háláérzet töltötte el, talán azért is, hogy a nő nem akar semmit se leplezni, semmit se takarni, igaza van, természetesen, hogy igaza van, Frank nem kételkedett benne, hogy egész más dolgokról is beszélhetett volna, szenvedélyes szavakat suttoghatott volna, a lelkendezés, a csodálat, az eksztázis kitörésével fordulhatott volna felé. Ha nyakába borult volna, és azt suttogta volna szenvedélyesen: Szeretlek, Frank, nem tudok nélküled élni, elhitte volna neki, biztosan elhitte volna neki, de — az asszonynak igaza van.

— Csakhogy így nem lehet élni, Licka. Maga nem apácának született. Van magában valami, de ez eltűnik, eltűnik, és azután?

— Nekem tetszik egy férfi, Frank. Nagyon tetszik. Nem tudom, miért. Tetszik nekem. És látja, éppen ez az ember elérhetetlen számomra. Nincs semmiféle találkozási pont. Az ő világa és az én világom között nincsen semmi közös.

— Ki az, kiről van szó?

— Nem árulom el. Kínevetne.

Frank ismét járt a Dukla borozóba, és gyakran meglátogatta Lickát a lakásán is. Idővel gyöngéd bizalom fejlődött ki közöttük, Franknak is volt valakije és a nőnek is.

Egyszer, amikor nála volt, váratlanul azt mondta:

— Gyere, Frank, az évek szaladnak, és mi ostobák vagyunk...

Szabadnapos volt. És egészen másnap estig együtt maradtak, egészen addig, amíg munkába kellett indulnia. Gyönyörű volt, egyedülálló, felejthetetlen...

És ezzel be is fejeződött. Valami megszakadt kettőjük között, még eljárt hozzá, és még egyszer elment. És még egyszer elment. Aztán két ízben egymás után nem ment. És eljött az az idő, amikor egyáltalán nem ment hozzá. Valamikor a múltban volt egy Licka, egy szépséges Licka, akiért megtett volna mindent, hogy az övé legyen, csak az övé, hogy szerethesse...

Most évek után azon vette észre magát, hogy magázódnak. Licka örül, hogy látja, és ő is örül Lickának, bár el is szomorítja, hogy az asszony már nem olyan, mintha ördög bújt volna belé. Az a Licka, az csak volt.

Volt. Ez, aki itt a pult mögött áll, már nem más, mint egy kedves, nagyon kedves ember.

Valaki hirtelen vállon veregette. Hátranézett. Egy ismerőse állt mögötte, Fonda professzor.

— Leülhetek?

— Tessék.

— Nem tudtam, hogy ilyen éjjeli madár vagy.

— Én se rólad.

— Régen nem láttuk egymást.

— Régen — mondta Frank.

— Mit iszol?

— Vodkát.

— Kisasszony, adjon nekem is vodkát. Igyunk az ő emlékére.

— Én nem iszom az ő emlékére... — tiltakozott ingerülten Frank.

— Ez nem tesz semmit, attól még ihatunk az emlékére. Azt hiszem, hogy túl korán halt meg.

Frank meglepetten nézett a professzorra. Hogy gondolja ezt? De hiszen világos, hogyan gondolja. Másképp ezt nem lehet gondolni.

— Hogyan gondold ezt?

— Úgy, ahogy mondom. Túl korán halt meg. A halál némelykor kegyes. Sok rossztól kímélte meg.

— Nem mindegy ez neked?

— De igen. Lehet, hogy mindegy. De amint látod, az élet furcsa. Úgy látszik, mégsem egészen mindegy.

— Végül még azt fogod mondani, hogy sajnálok.

— Sajnálni nem sajnálok. De kár érte. Hiszen te bizalmas viszonyban voltál vele.

Frank azt fontolgatta, vajon a professzor komolyan gondolja-e. De alighanem komolyan gondolta. Mindig külön volt.

— Te mindig külön voltál.

— Miért? Csak azért, mert elfajzott? Azért is kár érte. Tudom jól, hogy elfajzott. De könnyű elfajzani annak az embernek, akinek annyi alkalma volt rá, mint neki. Nehéz nem elfajzani.

Ezt most miért meséli?, kérdezte magától Frank. A nagylelkűt akarja játszani, azt akarja bebeszélni, hogy mindazok után becsülte ezt a halottat, ami kettejük között lejátszódott? Nagylelkű gesztust akar gyakorolni, mit akar itt neki bebeszélni? Ez a halott egész életében csak rosszat tett neki. Elkergette a pártból. Elkergette a főiskolai katedráról, hosszú éveken keresztül üldözte.

— Mit csinálsz most?

— A városi könyvtárban dolgozom.

— Mióta?

— Két éve.

— Azelőtt a termelésben dolgoztál?

— Azelőtt a bányában dolgoztam.

— Akkor meg mit akarsz itt nekem bebeszélni?

— Semmit se akarok neked bebeszélni, minek is tenném? Láttalak, tudom, hogy jó barátok voltatok, azt is tudom, hogy aztán már nem barátkoztatok, de hát meghalt. És ami azt a bányát illeti, soha olyan jól nem éreztem magamat, mint ott.

— Hát akkor miért nem maradtál ott?

Az a másik egy ideig hallgatott. Alighanem Frank ingerültsége bán-

totta. Lehet, hogy azon tűnődött, hogy szó nélkül odébbáll. De aztán mégis másképp határozott.

— Nézd — mondta, és a lábára mutatott. Felgyűrte a nadrágját. Elővillant a mülába.

— Bocsáss meg — mentegetőzött meghökkenve Frank. — Ezt nem tudtam. Ezt igazán nem tudtam.

— Nem tesz semmit. Én ezzel nem kérkedem. De ha már kérdez-tél...

— Fonda, az ördögbe is... És éppen te akarsz nekem valamit be-mesélni?

— Ezt már másodszor mondod. Én nem akarok neked semmit se bemesélni. Lehet, hogy igazad van, hogy különöcnek tartasz. Bizonyára sokak számára különöc vagyok. De nekem nincs semmi okom arra, hogy gyűlöljem őt. Férfi volt a talpán, olyan férfi, aki előtt mindig kisebbségi érzetem támadt. Nem viselkedhetett másképpen velem szemben. Te azt mondod, elintézett. És a nyomorékságom is az ő bűne... Pedig egyedül az én bűnöm, hogy megnyomorodtam. Elővigyázatlan voltam. Az embernek nem szabad elővigyázatlannak lennie. És én tulajdonképpen hálás vagyok neki. Sok mindent megértettem azáltal, hogy ilyen volt hozzám. Megtaláltam saját magamat, és lehet — ha ezt embernek egyáltalában szabad önmagáról mondania — megértettem az élet értelmét. Valamikor izgattak a fények, a semmirevalóságok, de ő nem engedte, hogy úgy éljek, ahogy akarok. Kénytelen voltam tehát másképpen élni. Élelem a magam csendes magánéletét, senki nem tud róla, senki nem törődik vele, van egy rosszul fizetett állásom, amit senki nem irigyel tőlem, és senki se akar a helyemre furakodni. Azt hiszem, napjainkban az a szabadság teteje, ha nem állunk senkinek az útjában, ha senkivel se kell törődnünk, és senkitől se kell félnünk. Ott, a könyvek között megtaláltam a csendes világ varázsát, és ez több, mint a nagy kereset, a megbecsülés, a karrier. Időmilliomos vagyok, elmélyültem a római jogba, ez alighanem nem időszerű, haszontalan és talán nevetséges is. De ha közelebbről megismerkedsz vele, olyan kalandban részesülsz, amelyet világtörténelemnek neveznek. Mindent megértesz belőle.

— A mát is?

— A mát is. Sőt, éppen a mát. Szinte hihetetlennek tűnik, hogy hasonló történelmi körülmények hasonló hibákkal járnak. És ez így van a mammutvadászatok óta. Az ember a maga alaptermészetében még mindig mammutvadász. A mammutok már rég kihaltak. De az emberek még mindig minél nagyobb húsdarabot akarnak elejteni. És minden civilizáció és kultúra csak arra való, hogy ezt az ősi szándékukat elleplezze.

— Nem túlzol egy kicsit?

— Lehet, hogy túlzok, de ahogy te mondod, csak egy kicsit. Régen ismerjük egymást, tudod, hogyan történt. Vezérségi komplexusa volt. Mindig, mindenben az első akart lenni. Nekem is vezérségi komplexusom volt, szembe kellett kerülnünk egymással. S aztán még egy nő is közrejátszott.

— Ebben sohase hittem.

— Különös, hogy ebben sohase hittél. Mindig azt gondoltam, hogy az az asszony beszélt róla, hiszen jóban voltatok. Ő idejében észrevette, hogy a tulajdonjogát veszélyeztetem. Éppen azt a lányt, aki vele

jár. Ha jól tudom, azelőtt veled járt. Nekem tetszett. Csak a lány miatt akartam közetek kerülni. Ő rögtön megérezte ezt, még mielőtt azzal a lánnyal valami történhetett volna. Most, annyi év után, nyugodtan elmondhatom. Valóban, történhetett volna valami azzal a lánnyal. Innen származik az ő konok ellenszenve irányomban. Hányszor töprengtem fölötte, vajon én másképp viselkednék-e azzal szemben, aki az én kedvesemet akarja elrabolni. Aligha. Tudom, hogy te másképp viselkedtél. De te mindig az a második voltál. Még így is majdnem agyonütötted.

— Gondolod, hogy ezért?

— Természetesen, hogy ezért.

— Nem idealizálsz kissé?

— Egyáltalában nem.

— Cherchez la femme! ... Én ebben sohase hittem. Mindig azt gondoltam, ez csak amolyan kimagyarázkodás a számára.

— Mi akkor már Margittal találkoztunk. Egyszer rajtakapott minket a folyóparton. Természetesen nem véletlenül keresett minket. Fölpofozta Margitot: Mars haza!, mutatott a kezével... és én csak álltam és néztem, nem volt elég bátorságom, hogy rávessem magamat. Tudom, összevert volna. De hagynom kellett volna, hogy összeverjen. Akkor vesztettem el a csatát. Nemcsak a lányt vesztettem el, azt hiszem, mindent elvesztettem akkor. Sokáig tartott, amíg rádöbbsentem, hogy vesztettem, és még sokkal tovább bántotta a hiúságomat. Kettőnk közül csak egy állhatott helyt. Az erősebb. Ő volt az erősebb.

— Tevedsz. Mindenben tévedsz. Azért bujtogatott ellened, azért üldözött olyan kitaratóan, mert komplexusai voltak előtted. Te többet tudtál. Te sokat tudtál a filozófiából, a teóriából, és ő a te társaságodban sohase érezte magát elemében, kisebbségi komplexusa volt. Mindig gyűlölte azt, aki olyat tudott, amit ő nem tud. Gyűlölte az értelemiségeket.

— Ez nem mond egymásnak ellent. Ez mind a kettő közös gyökérből tápiálkozhat. Tudod, milyen beteges, nádszálvékony legényke voltam akkoriban. Mivel magyarázhatta tehát meg azt a tény magának, hogy az a lány, aki vele jár, érted, az ő nője, kikezd egy ilyen mihaszna fráterrel? Mit gondolhatott egyebet? Szép szavakkal lefegyverezte, ehhez értenek ezek az úri, tanult ficsúrok... Minden tanulatlan ember hasonló kisebbségi érzettel küzd, és én kimondottan alkalmas voltam arra, hogy pofozóbábu legyen belőlem, apám, mint tudod, gazdag ügyvéd volt, nyugodtan fenekedhetett ellenem, verhette a mellét, hogy több nálam, eltaposhatott, mint egy varangyos békát. Ha elgondolkozol mindazon, mit zárt el előlem, megérted, hogy ő maga mit akart. És mégis úgy gondolom, hogy nélküle, olyan férfiak nélkül, mint ő, mi nem tudtunk volna csatát nyerni.

— Mi? Hogy gondolod ezt a minket?

— Pontosan így. Mi. Mi, kommunisták. Én persze már nem vagyok a párt tagja. Hatalmában állott, hogy megakadályozza. De senkit se lehet megakadályozni abban, hogy úgy érezzen, ahogy akar, és hogy a szerint cselekedjen. Ő még ahhoz a kemény garnitúrához tartozott, akiknek utat kellett vágni. Csak nem tudta abbahagyni. A gránitból nem lesz soha mészkő. Ez az ő tragédiája. De már ideje, hogy aludni menjek. Örülök, hogy ennyi év után találkozhattam veled. Mintha valahogy fogynának a soraink...

A professzor Frank emlékezetében még úgy élt, mint a jogi katedra dékánja, most sántikálva bicegett a kijárat felé.

— Különös ember — mondta Licka.

— Különös.

Franknak nemigen volt beszélő kedve. Honnan vesznek maguknak egyes emberek ennyi erőt? Az élet megtáncoltatja, megcibálja, ledönti őket, és ők újra feltápáskodnak, és mennek a maguk útján, a társaik után. Fonda... Annak idején a munkásfiatalok közé akart kerülni. Bizalmatlanul fogadták. Mit akar köztük egy ilyen ügyvédcsmete? Frank hamar észrevette, milyen nagyfokú bizalmatlansággal bántak a barátja ezzel a diákkal. Az osztályszimat, ahogy ezt annak idején nevezték — diktálta ezt. És lám, a magyarázat valahol egészen máshol rejlik. Egy lány. Margit. De magyarázat ez? Vajon Frank barátja másképpen viselkedett volna az ügyvédcsemetével, ha nem vette volna észre, hogy mit akar? És vajon csupán Margit volt az ok, amiért Fonda az ő társaságukat kereste, s közéjük akart kerülni? Amikor Frank barátja kereszttülvitte, hogy a jelentkezését elutasítsák, azzal indokolta ezt a döntést, hogy provokátor akart közéjük furakodni. Ez igazságtalan indokolás volt, Frank tudta, hogy igazságtalan, mindenki tudta, hogy igazságtalan, de senki se törte ezen a fejét, és ki is vette volna magára a felelősséget, hogy egy gazdag ügyvéd fiát, a város leggazdagabb polgárának a csemetéjét befogadják? De Fonda mégse hagyta magát. Ha nem tudott közéjük kerülni, más lehetőségeket keresett. Nemsokára azt hallották róla, hogy marxista diákkört szervez. Apja elkergette hazulról, de Fonda nem tért le a maga választotta útról. Frank barátja természetesen tovább tüzelt ellene. Az egység megbontójának bélyegezte, s minden alkalommal megemlítette, hogy farkas akart befurakodni a nyájba.

Amikor a fasiszták felgöngyölítették illegális csoportjukat, velük együtt Fondát is letartóztatták. Persze ők is ismerték a dörgést. Tudták, hogy lehet a kétség magvát elültetni az emberekben. Valamennyi őrizetbe vettnek leverték a veséjét, Fondát meg, a sikeres apa sikertelen csemetéjét, hamarosan szabadlábra helyezték. Ez Frank barátja előtt újabb bizonyítékul szolgált, hogy Fonda körül nincs minden rendben. Pedig rendben volt. Fonda újabb erős, illegális csoportot szervezett, amely jelentős szerepet játszott a felkelés előkészítésében. A felkelés alatt mint az egyik illegális lap szerkesztője dolgozott. Ezt is hibájául rótták.

— Mindig csak biztos, szélvédett helyen — csikorgatta a fogát a partizáncsoport parancsnoka, amikor tudomást szerzett róla.

Később Fondából tanársegéd, majd egyetemi tanár, végül a jogi katedra dékánja lett. A diákjai bálványozták. Mindig fiatalság vette körül. Amikor Frank barátjából a kabinet főnöke lett, Fonda tanárságának napjai megszámláltattak. A „bizalom elvesztése” megokolással bocsátották el a katedráról. A diákok tiltakozó íveket írtak alá. Ezzel is csak neki ártottak. A diákság felbujtásával vádolták, és kizárták a pártból. Még örülhetett neki, hogy nem végződött rosszabbul.

Aztán eltűnt Frank közeléből, és évek múlva az emlékezetéből is kiesett. Milyen különös, hogy ma éppen itt, ebben a borzolóban találkozunk, és éppen itt hallhatta nézeteit és állásfoglalását.

— Én szerettem őt — szakította félbe Frank töprengését Licka.

Nem értette. Fondát?

— Azt, aki meghalt. Róla beszéltek, nem? Szerettem őt.
— Ezt sohase mondta nekem.
— Beszéltem róla. Egyszer említést tettem egy férfiról, aki nagyon tetszik. Rá gondoltam.
— És ismerte őt? Tudja, hogy ki és milyen volt?
— Tudom. Sokat hallottam róla, főleg rosszat. De én szerettem őt, nekem egyszer segített.
Frank nem vágott valami szellemdús arcot. Licka... és ez a halott...

— Csodálkozik rajta, ugye? De rajtam segített, éppen akkor, amikor valóban rászorultam. Vannak dolgok, amelyekről sohasem beszéltem. Nem volt szabad beszélnem róla. Most már túl vagyok rajta. Most már mindegy. Maga engem a lánynevemen ismer. Valaha Stádlernének hívtak...

Stádlerné, Stádlerné, Stádlerné...

— Ó. Éppen ő. Ő volt a férjem. Nagy szervező, nagy kommunista. Emlékszik még rá? Ő szervezte meg az „ipar kapitányainak” a szökését, ahogy ezt akkoriban nevezték. Őt autón, teljesen új autón, amelyet úgy loptak el az üzletből, szöktek meg. Lefizették a határőrség tisztjeit, és azok is velük szöktek.

— És maga? Ha jól tudom, feleségestől szöktek.

— Én nem mentem.

— Miért?

— Nem akartam. Hova futottam volna? És minek? Azzal a fajankóval?

— Hát nem volt éppen fajankó. Odakint nagy karriert csinált. Az egyik hatalmas, nemzetközi banknak lett az igazgatója.

— Számomra fajankó volt. Én csak azon imádkoztam, hogy sikerüljön a szökése, és lerázzam a nyakamról. Sohase szerettem. Megvett engem. Úgy vett meg, mint ahogy az ember angóramacsát vásárol. Valamilyen ok miatt kezében tartotta az apámat. Már nem tudom, hogy miért. Kénytelen voltam hozzámenni. Halálra untatott. A vége felé már kimondottan gyűlöltem. Külön éltünk.

— Nyugaton a maga sarmjával, a maga alakjával óriási lehetőségei lettek volna.

— Lehet. De mit nevez maga lehetőségeknek? Mit jelent az, hogy lehetőség? Pénz? Szalonok? Én az ilyen életbe belekóstoltam. Nem tetszett nekem. Véget nem érő unalom. Meg aztán nem is akaródzott elfutni. Ma ide, holnap ki tudja, hová. Hol van a világban nyugodt hely? És mire is való a nyugalom? A hozzám hasonló nők biztonsága nem egyéb, mint rendszeresen felkelni, azonos emberekkel üldögélni, mindig egyforma dumát hallgatni... Ebben az évben a tengerre megyek. Tudja micsoda kaland lesz számomra, hogy örülök neki, milyen rendkívüli dolog ez számomra? De ott kint nincs semmi rendkívüli, minek tudnék ott örülni?

— Azt akarja mondani, Licka, hogy itt nem unatkozik? Hiszen mindennap rendszeresen felkel, ugyanazokat az arcokat látja, ugyanazokat a fecsegéseket hallgatja...

— Tudja, hogy nem így van? Tudja milyen színes világ ez, Frank? Tudja, hány ember cserélődött ez előtt a pult előtt, hány sors, hány érdekes beszélgetés szövődött itt, és mennyire fel tudta kelteni az érdeklődésemet? Minden este más. Biztos, hogy mindennap valaki le

akar nyelni a szemével, minden este valaki szellemesen vagy kevésbé szellemesen, szemtelenül vagy kevésbé szemtelenül javaslatot tesz, hogy feküdjek le vele, de ez is kedves, Frank. A férfiak az emberiség legnevetésesebb teremtményei. Úgy érzem magam itt, mintha színházban lennék. Ez a színház tele van drámával, feszültséggel, fordulattal, tragédiával és komédiával, és ha akarja, költészet is van benne, főleg költészet. Van úgy is, hogy korábban bezárunk, itt marad Lajos bácsi, a főúr, a szakácsnő, a portás, leülünk a sarokba. Lajos bácsi előveszi a tárogatóját, játszik, játszik, csak magának és csak nekünk, amolyan családi ünnepség ez. Így őt soha senki nem hallja. Hol találom meg ezt a világban? Mi pótolhatná ezt? Csinálhattam volna már karriert itt is, Frank. Három éven keresztül ide járt egy angol. Egy nagyon gazdag angol. Utánam járt. Házasságot ígért. Pénzzel akart elárasztani. Aranyakkal akart körülaggatni. Visszautasítottam. Már éltem együtt férfivel, egyetlen férfivel. Egész életre elment a kedvem tőle. Úgy látszik, bizonyos dolgokra alkalmatlan vagyok, viszont ebbe a környezetbe beleillem. Maga is tudja, hogy beleillem.

— Beleillik, Licka.

— Az üzem öregszik, én vele. Együtt öregszünk. Emlékszik még, milyen fess ember volt Lajos bácsi néhány évvel ezelőtt? Meggörnyedt már. Az én csodálóm is megváltoztak. Még mindig akarnak, de már nem ugyanazok az emberek, akik azelőtt. Persze már én se vagyok az, aki voltam. Mostanában dunai matrózok járnak ide. Néhány fiatal bohém, néhány kisiklott, zátonyra futott egyén. Ugyanazt akarják, mint azok, akik azelőtt jártak ide. Valamit megtalálni, valamit átélni, valamiről elfelejtkezni, valamiről álmodozni. Frank, itt egyetlen férfi se tud egy óránál tovább úgy ülni, hogy ne mondjon el magáról mindent. Egyetlen pap se hallgatott meg annyi titkot, mint én. Szeretem őket, szeretem ezt a felelőtlen csöcseléket. Ezeket a félszeg, nehézkes férfiakat, akik nem tudnak mit kezdeni magukkal.

— Lehet, hogy igaza van...

— Ő nagyon tetszett nekem, Frank. Ő volt az egyetlen férfi, akivel az életemben találkoztam. Az első perctől kezdve, Frank.

— Igen, ő sokaknak tetszett.

— Sokat hallottam róla. Itt az ember mindent megtud, Frank. Nem beszéltek róla különösen szépen, de nekem tetszett. És állítólag nem élt valami jól. Ismerte a feleségét?

— Nagyon hasonlított magára, Licka. Mintha a maga negatívja lett volna. Ami magán fekete, rajta fehér volt. Találkozott már vele valaha?

— Egyszer egy nagy társasággal valami recepció után itt jártak. Odajött hozzám, kezét nyújtott, megkérdezte, hogyan élek. Azzal nem tördőlt, hogy ehhez a gesztusához mit szólnak mások.

— Hol ismerkedtek meg?

— Frank, hiszen már említettem, ki volt a férjem. Amikor átszökött a határon, engem bezártak.

— Aha.

— Kutyaadolog volt. Két hétig faggattak olyan dolgokról, amelyről fogalmam se volt. Az engem kihallgató rendőr különösen együgyű volt.

— És ő volt akkoriban a rendőrség főnöke.

— Igen. Csak aztán a kerület élére helyezték. Ha nem így történik, megkaparintottam volna.

— Ő engedte szabadon magát?

— Igen. Egyik nap magához hívatott. Azonnal a tárgyra tért. Az én buta rendőröm úgy állt előtte, mint egy taknyos kölyök.

— Az ellenséges kémelhárító... — kiáltott a nyomozóra — Az ellenséges kémelhárító itt lábatlankodik, és ti nem tudjátok leleplezni. Ehelyett ártatlan embereket hurcoltok meg, akiknek ehhez semmi közük. Mondja meg — fordult felém —, miért maradt itt? Miért nem szökött el, amikor erre meg lett volna a lehetősége?

— Nem akartam. Hová fussak? Ostobaság elfutni.

Papírt vett elő az irattartójából, valamit ráírt, és átnyújtotta.

— Szabadonbocsátási végzés. Elmehet. Most már senki se fogja háborgatni. De azt tudomásul kell vennie, hogy a régi idők elmúltak. Villája már nincs, kell valami lakást találnia. És munkát is. Munka nélkül itt nem élhet. Különben újra ide kerülne. A volt villájából elviheti a személyi szükségleteit. De csak a személyieket. Ügyelünk majd rá. Semmiféle ékszer, láncot, gyűrűt vagy órárt. És egy festményt, semmi többet. Annyi bútort, amennyire egy személynek szüksége van. Ne csináljon semmi ostobaságot, a külföldről érkezett leveleket adja át. Legokosabb, ha maga senkinek nem ír.

— Mit mondjak, Frank, az egész olyan meseszerű volt. Végre találkoztam egy emberrel, akiről elmondhatom, hogy valaki. Imponált a személyisége.

— Később már aligha imponált volna magának annyira.

— Nem tudom. Aztán már csak egyszer láttam. Akkor éjjel, amikor itt jártak.

— Nem tett semmiféle javaslatot, semmit sem akart magától?

— Nem. És én nem is gondoltam, hogy különösebben elbájoltam volna. Még azt se, hogy hívni, hogy próbálkozni fog. Tudom, hogy tettem neki. És szerettem volna, ha hív, ha utánam jön. De semmi ilyen nem történt. Csak egy aláírás. Befejezett ügy. Ja igen, egyszer még volt valami dolga velem. Amikor ide beléptem, azt akarták, hogy működjek együtt a rendőrséggel. Elutasítottam. Meg akartak félemlíteni. Azzal fenyegetőztek, hogy nem dolgozhatom. Tudom, hogy akkor közbelépett, ezt csak később tudtam meg. Különben nem dolgozhattam volna itt.

Frank különös benyomásokkal indult haza. Feje tele volt a halottal. Egész nap vele volt elfoglalva, a legváratlanabb helyen, a legváratlanabb pillanatban eszébe jutott, és felizgatta. Nem volt semmi oka, hogy ne higgyen Fondának, és hogy ne higgye el mindazt, amit Lícka mesélt. Az új benyomások megrendítették. Ez a halott még sincs olyan egyedül, ahogy Frank ezt a ravatal körül közömbösen sorakozó polgárok magatartásából kiszűrte. Van, aki sajnálattal gondol rá. Van, akinek imponált. Sőt olyan is van, aki szeretettel gondol rá. Fonda azt mondta: Korán halt meg. Lehet. Lehet, hogy legfőbb ideje volt, hogy meghaljon. Frank maga elé képzelte hogyan festett volna ez a temetés egy évvel később, a bukása után. Egyedül lett volna. Diszkreditáltan, kirúgottan, szóba se került volna az állami temetés, semmiféle gyászzené, csak egy egyszerű sír a temető sarkában, s a sír körül néhány ember. Lícka, Fonda és Frank. Néhány ember. Nem barátok, barátságáról már nem lehet szó. De mégis néhány nem egészen közömbös ember. Nem lett volna így jobb? Valóban idő előtt halt meg?

XIV.

Reggelre Franknak megfájdult a feje, háborgott a gyomra, az egész világtól hányingere volt, kedvetlenül kelt fel, reggelijét félretolta, és csak cukor nélküli feketét itta meg. De ez se segített. A felesége szemrehányóan figyelte. Ezúttal szokásától eltérően nem szólt semmit. Gondolja azt, hogy ivott. Űgyis mindig azt gondolja.

Az utcákon megolvadt a jég. Amikor éjfél után Margittól elindult, még mindenütt a járdához fagyott, vékony jégkéreg csillogott. A borozóból kilépve érezte, hogy meleg szél fúj. Az alatt a pár óra alatt, amíg aludt, teljesen megváltozott az időjárás. A járdákat most már fekete, ragacsos hó és sárréteg takarta.

Frank számára nagy önmegtágadást jelentett, hogy ismét belépjen a gyászterembe. Egy darabig azt forgatta a fejében, hogy visszafordul, nem megy sehova, nem szól senkihez, dobják ki, mi is történne, ha kidobnák. Paulinának igaza volt. Más fényképészek függetlenül élnek, drága fényképgyűjteményeket adnak ki magas példányszámban, mind-egyiknek nyaralója van és autója, igen, autója, nem pedig olyan tragacs, mint Franknak. De aztán kinevette magát. Forradalmár. Partizán. Nyaraló. Autó. Nagy honoráriumok. Megállapodtunk. Elpolgáriásodtunk. Millió ember gondolkozik hasonlóan mostanában. Pénz, autó, nyaraló, állás, dicsőség, ezek a jelenkor mammutjai. Fondának jó szeme van. Vajon az őseimnek volt-e elég gazdag vadászterülete? A mai vadászterület nem valami gazdag. Pénz, nyaraló, autó nemigen kerül terítékre.

Nem ezt akartuk . . . , töprengett Frank. Nem ezt akartuk, és mégis így végződött. Akad még egypár különc, mint például ez a Fonda. Nem kell neki se pénz, se nyaraló, se autó. Megelégszik önmagával. Megelégszik annyival, amennyije van. Licka. Mit akar Licka? Szeretné, ha ma korábban lenne zárórája és hogy Lajos bácsi kezébe venné a tárogatóját. Mit akar Margit? Margit szeretne szégyenkezés nélkül élni. Mit akar az özvegy? Hogy ne kísérvék mindenüvé figyelő szemek, hogy végre egyedül maradhasson. Martin tenyeres-talpas aszfaltozómunkás akar lenni. Sem több, sem kevesebb. Ők mindannyian már kipróbálták, hogy ízlik a hatalom, a pénz, a dicsőség, kipróbálták és rájöttek arra, hogy van még valami, ami mindezeknél értékeesebb.

Ez a halott még élhetett volna . . .

Frank továbbballagott. Van valami, amit kötelességnek neveznek. Lehet, hogy nevetséges és fölösleges dolog is ez, de ő maga választotta. És jó dolog éppen akkor követni a hívását, amikor az embernek lelke mélyén legkevésbé akarózik. Éppen akkor, amikor az ember egész környezete azt súgja a fülébe: Egy tapodtat se mozdulj, te örült.

A polgárok sora az épület előtt már nem volt sem olyan tömött, sem olyan hosszú. Talán takarékoskodni kell már a tartalékokkal? De amire idáig ért, már örült neki, hogy eljött. Lefényképezhette az öregasszonyt, aki a ravatal előtt fehér zsebkendővel törölgeti a könnyeit. Amolyan törekeny, nem feltűnő, fehér hajú, jó hetvenes anyóka volt, olyan apró és jellegtelen, hogy fel se tűnt senkinek. Ilyen törekenyen, ilyen feltűnés nélkül topoghatta végig az egész életét, gyerekkortól öregségéig. Azok, akik majd az újságban látják a fényképet, nem is tekintik másnak, mint töpörödött, közönséges anyókanak, aki a ravatal előtt a halottól búcsúzik. Csak Frank vette észre, egyedül őt nyugtalanította a jelenléte. Mondott ennek a néninek valaki valamit? Meg tudta-e valaha,

hogy milyen felfordulást okozott, amikor a harmadik emeleti lakásának ablakából kirázta a kalácsmorzsákat? De ki is mondhatott volna neki bármit is? Ki figyelmeztethette volna különösen arra, hogy ez a halott itt, az ő tudomása nélkül, befolyásolta öreg éveinek nyugalját, és nagy veszedelemtől mentette meg. Alighanem csak úgy jött, magától. Öreg, nyugalmazott tanítónő, aki egész életében tisztelte a tekintélyét. Meghalt az államférfiú. Az, aki a nemzetet vezette. Megérdemli, hogy tisztelettel búcsút vegyünk tőle. S ez a zene is könnyeket csal az emberek szemébe, és minden olyan ünnepélyes és szomorú...

Amikor Galovič átvette az állambiztonság vezetését, megváltoztatta a munkamódszereket. Buzgóbban, találékonyabban, kitartóbban kutatták, tették ártalmatlanná és semmisítették meg az osztályellenséget. Galovič természetesen az államvédelem politikai aspektusaival volt elfoglalva. Az apparátus végrehajtó szervének az élére olyan embert ültetett, akit a kerületről hozott magával, egy bizonyos betegesen gyanakvó személyiséget, egy Jančuška nevezetű embert, aki jobb és bal keze is volt egy személyben.

Jančuška éjjel-nappal üldözte a kártevőket, a diverzánsokat, a kémeket, a rendszer ellenségeit. Nappal a hivatalban, éjjel álmában. Alárendeltjei számára kemény és furcsa munkarendszabályokat írt elő.

— Mindenki ellenség... Mindenki benne lappang az árulás lehetősége. Az ember születésétől fogva rossz és megvesztegethető teremtmény. A maguk kötelessége az, hogy tetten érvék őket. Senkinek se higgyenek. Ne higgyenek a barátjuknak, ne higgyenek a testvérüknek, ne higgyenek a saját feleségüknek. Vizsgálják felül saját gondolataikat és saját ténykedésüket, a kételkedés, a megtántorodás a mi körülményeink között már egyenlő az árulással!

Igy tanította a beosztottjait. Kiirtani! A kiirtás volt a jelszó, a feladat, a szent kötelesség. Kiirtani!

— A kém — oktatta őket — ma más eszközökkel dolgozik, mint valaha. A legmodernebb technika segítségével tudományos alapokon áll. Közben a legteljesebb névtelenségbe burkolózik, kerüli a feltűnést, elveszik a tömegben. Nekünk is tudományos módszerekhez kell folyamodnunk. A mi technikánknak tökéletesebbnek kell lennie a kémek technikájánál. Vegyenek észre mindent és mindenkit. Figyeljék környezetüket. De különösen figyeljék azokat, akik alig észrevehetőek, akik a legkevésbé feltűnőek. Egy vak ember természetesen nem gyanús, de nem muszáj éppen vaknak lennie. Mindenki lehet diverzáns, akivel találkozhatnak. A maguk feladata kiirtani gyökerestül!

Ilyen volt Jančuška. Egészen addig, amíg egy banketten hisztérikusan fel nem kiáltott:

— Ne igyák azt a kávé, meg van mérgezve!

Mindenki elsápadt. Mindenki megbénult a félelemtől. Persze a kávé rögtön kémiai analízisnek vetették alá. Koffeinen kívül más mérget nem tartalmazott. A bankett nem végződött valami ünnepélyesen. Jančuškát a pszichiátriára szállították. Előrehaladott idült paranoiát állapítottak meg nála. Így vesztette el Galovič az egyik legjobb képességű káderét. És Galovič nem egykönnyen felejt. Sohasé felejt. Galovič egyik kötelessége éppen az, hogy ne felejtson. Soha és semmit...

Az a tőpörödött, közönséges öregasszony kitopogott a gyászteremből. Nem sejtette és sohasé fogja megtudni, milyen harcot folytatott érte ez a halott Jančuškával és Galovičsal.

Jančuška figyelt fel rá. Egész véletlenül került az útjába. Véletlenül, ámbar ennek a létezését mindig tagadta. Séta közben, mert Jančuška séta közben is szolgálatot teljesített.

Frank a történetről véletlenül szerzett tudomást, ha nem is egészen véletlenül. Régi ismerősével utazott egy kupéban a gyorsvonaton. Tudta a másiktól, hogy állambiztonsági tiszt. Az a másik észrevétlenül a halottra terelte a beszélgetést.

— Mit kérdezel engem? Te éppen olyan jól ismered, mint én.

— De te összejössz velem.

— Már régen színét se láttam.

— De annyit legalább tudsz, hogy lehet-e vele értelmesen beszélni.

Közben ijedten körülnézett, nem hallgatja-e valaki. Hirtelen már nem tudott tovább uralkodni magán.

— Torkig vagyok az egész szolgálattal. Árnyékokat kergetünk. Az igazi kártevők egészen máshol vannak.

Frank nem fűződött hozzá semmi megjegyzést. Már az is kockázatos volt, hogy ilyen beosztású emberrel egyáltalában szóba elegyedett. Igaz, valaha az ő régi társaságukhoz tartozott, jó barát is volt, de milyen ma? És mit akar tőle? Mert hogy valamit akar, az napnál világosabb.

A férfi újra elvesztette önuralmát.

— Mostanában egy olyan esettel foglalkozom... — mondta csendesen —, amely akár nevetségesnek is tűnhetne, ha nem büzlene ostoba kegyetlenségtől. És én már nem akarom tovább csinálni. Nem tudom.

Látszott rajta, hogy ki akarja beszélni magát. Most. Ebben a pillanatban. És nincs kinek. Talán egy teljesen idegen embernek is elpanaszolná.

— Te ismered a beosztásomat. Most egy különleges csoportnak vagyok a vezetője, amelynek nincs más feladata, mint egy töpörödött, nyugalmazott tanítónó megfigyelése. Már egy hét óta figyeljük minden lépését. Most egy asszony után utazom, akitől levelezőlapot kapott. Lehet, hogy a testvére, a sógornője, vagy ehhez hasonló. Hiszen te ismered Jančuškát.

Frank bólintott. Ismeri.

— Jančuška örült. A diliházba való. Múlt héten teljesen felindultan rontott az irodámba. Hatalánénak hívják, mondta, Hatala Veronkának. A személyi irataiban semmi gyanús feljegyzést nem találtam vele kapcsolatban. Tegnap este, s hozzá kell tennem, már alkonyodott, egy fehér terítőt dugott ki az ablakon, és háromszor meglóbálta. Az az ablak a határ irányába néz...

— Nem... — tört ki Frankból.

— Pedig így van. Egy különleges csoport vezetésével bízott meg, amelynek az a feladata, hogy megállapítsa, kivel áll kapcsolatban ez az öregasszony. Ma már mindent tudunk róla. A lakásában lehallgató készüléket szereltünk fel. Dühömben még a klozettjében is mikrofont szereltünk fel. Háromszor alapos házkutatást tartottunk nála. Eh, öregem...

— Miért nem utasítottad vissza?

— Visszautasítani? — meredt értetlenül Frankra. — Nálunk visszautasítani? Ebben az esetben a mi épületünket csak már mint őrizetbe vett hagyhattam volna el. És meg sem álltam volna a bíróságig. De minek is utasítottam volna vissza? Valaki másra bízta volna a fel-

adatot, valakire, aki ki akarta volna vágni Jančuška előtt a rezet... Már minden lépéséről tudunk. Tudjuk, hogy mit vásárol. Miennyi a jövedelme, mit reggelizik, hová és mikor jár sétálni. Így topogunk körülötte, tiz jól fizetett férfi. Az a levelezőlap az első posta, amit ez ideig kapott. Jančuškának ez is feltűnő. Ha valaki levelezik, az is rossz. Ha nem levelezik, az is. Most elküldött, állapítsam meg, ki bujkál a feladó mögött. Amikor Jančuškának jelentettem, hogy kizárólag csak hozzá hasonló özvegyekkel érintkezik, ez még csak megerősítette a gyanúját. Öregem, ez az egész egy átkozott komédia. Abból az ablakból, ahonnan azzal a terítővel háromszor le-fel integetett, teleobjektívvel lefényképeztük az egész környéket, speciális távcsövekkel kerestük a titkos megfigyelőállást, az ablakpárkány alá álcázott felvevőgépet szereltünk, amely automatikusan elindul, ha az ablakot kinyitják. Néha azt kérdezem magamtól, van-e még valamelyikünknek ép esze.

— Hát miért nem akasztod szögre az egészet?

— Szögre akasztani? Nálunk? Jančuškánál ez egyenlő a dezertálással, a hazaárulással. A mi szolgálatunkból csak infarktussal vagy golyóval lehet távozni — mert ez is előfordul —, vagy pedig seggberúgással és letartóztatással. De én már nem vagyok rá képes, nem tudom tovább csinálni. Egy évvel ezelőtt archeológusokat tartóztattunk le, őket is Jančuško leplezte le. Régészeti kutatásokat végeztek fenn a várban. Jančuška azzal vádolta őket, hogy titkos, föld alatti alagutat akarnak fúrni, s így akarnak átjutni a határon. Mit gondolsz, volna valami értelme, ha ezzel a dologgal utána mennék és figyelmeztetném rá, mit művelnek nálunk? Megőrzött magában még egy parányi ítélőképességet?

Frank a vállát vonogatta.

— Megpróbálhatod. Lehet, hogy nem tesz semmit, de félned nem kell tőle. Gyűlöli Galovičot, már csak azért sem fog ellened semmit se tenni.

— Igen kockázatos dolog. De elmegyek. A legrosszabb esetben ki-rúgnak, még ez is jobb, mintha a bolondokházában végzem. Öregem, gyere el egyszer a Grand kávéházba, és nézd meg azt az asszonyt, helenként hasonló öregekkel találkozik. Egy kis kuglófpartira jönnek össze.

Frank elment. A főhadnagy már ott ült. Frank is mellé telepedett.

— Az az ott, abban a fekete kalapban.

A kerek asztal körül öt hasonló korú nő ült, és valamin vitakoztak, alighanem a régi időkön és a mai fiatalság romlottságán.

Körülbelül két hét múlva Frankot a szerkesztőség előtt örömtől sugárzó arccal várta a főhadnagy.

— Jártam nála. Ez mégiscsak derék ember. Galovičcsal kenyértörésre vinni a dolgot nem könnyű dolog. Ehhez bátorság is kell. Jančuškának alaposan az orrára koppintottak. Ma szétoszlatta a különleges csoportot, és bejelentette, hogy megbízatásunk véget ért. De így is legszívesebben áthelyeztetném magam a közrendészethez.

Frank meglepődött. Nem hitt abban, hogy a barátja bele mer avatkozni ebbe a dologba. Úgy látszik, egy embert sohasem lehet kellőképpen ismerni.

Az az apró, tőpörödött anyóka már régen eltipegett. Vajon észrevette-e, hogy valamikor árnyékok gyülekeztek körülötte és hogy valami

sötét aljasság követi és minden lépését éberén figyeli. De miért is vette volna észre? Hiszen mit akarhatnak tőle?

Személyi indíték nélkül jött ide, öreg, nyugalmazott tanítónő, aki megőrizte tekintélytiszteletét . . .

(Folytatjuk)